

ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

15

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΒΙΚΕΛΑΣ
ΛΟΥΚΗΣ
ΛΑΡΑΣ

N

DIGITAL

πεζογραφία

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΙΚΕΛΑΣ
ΛΟΥΚΗΣ ΛΑΡΑΣ

*Εφοβούμην τους Τούρκους! Καθώς μ' εφυλάκισαν
ανεξετάστως ως κατάσκοπον, ηδύναντο επίσης και
να με καταδικάσωσι. Τί ήτο δι' αυτούς ενός Χρι-
στιανού η ζωή;*

Ο *Λουκής Λάρας*, το γνωστότερο λογοτεχνικό έργο του Δημητρίου Βικέλα (που πρωτοδημοσιεύθηκε στην *Εστία* το 1879 και μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες), είναι ένα ιστορικό μυθιστόρημα, η δράση του οποίου εκτυλίσσεται στα πρώτα χρόνια της Επανάστασης του 1821. Ωστόσο, ο κεντρικός του ήρωας δεν είναι κάποιος γενναίος οπλαρχηγός, αλλά ένας νεαρός και άκαπνος γόνος εμπόρων από τη Χίο, ο οποίος – μες στο χάος του πολέμου – προσπαθεί να επιζήσει και να ξαναχτίσει τη ζωή και την περιουσία του.

Ορμώμενος από την αυτοβιογραφική μαρτυρία του Λουκά Ζίφου, ο Βικέλας – με φανερές τις ευρωπαϊκές του επιρροές και σε μια γλώσσα που προσεγγίζει την καθομιλουμένη της εποχής – δημιουργεί έναν γνήσιο αντιήρωα, που όχι μόνο εκπροσωπεί την τάξη των εμπόρων παραμονές της Επανάστασης, αλλά και αντικατοπτρίζει τα ιδανικά της αστικής κοινωνίας της εποχής, μιας εποχής συγκρούσεων και μεγαλοϊδεατικών εξάρσεων.

Ο Δημήτριος Βικέλας γεννήθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου το 1835, από σπουδαία εμπορική οικογένεια. Σε ηλικία τεσσάρων ετών έμεινε για έναν χρόνο στο Ναύπλιο με την οικογένειά του, η οποία ακολούθως εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Τα πρώτα γράμματα του τα έμαθε η μορφωμένη μητέρα του· γενικά, δεν έλαβε συστηματική μόρφωση λόγω των συνεχών μετακινήσεων της οικογένειάς του. Στην Πόλη έζησε εννιά χρόνια, έως το 1849, οπότε επέστρεψε στη Σύρο μαζί με τη μητέρα του και φοίτησε στο Λύκειο του Χ. Ευαγγελίδη, όπου και εξέδωσε το χειρόγραφο μαθητικό έντυπο *Λυκείου Μέλισσα*, μαζί με τον συμμαθητή του

Εμμανουήλ Ροΐδη. Σε ηλικία δεκαέξι ετών, το 1851, μετέφρασε την *Εσθήρ* του Ρακίνα, που εκδόθηκε στην Ερμούπολη. Τον επόμενο χρόνο έφυγε για το Λονδίνο, όπου πέρασε είκοσι τέσσερα χρόνια της ζωής του, ασχολούμενος με το εμπόριο. Παράλληλα, μελέτησε φιλολογία και ιστορία, έγραψε στίχους και μετέφρασε Όμηρο, Θεόκριτο, Γκαίτε κ.ά. Στον Βικέλα οφείλεται επίσης η ίδρυση του εκεί ελληνικού σχολείου. Το 1855 επισκέφτηκε την οικογένειά του στην Κωνσταντινούπολη και πήρε μέρος για πρώτη φορά σε ποιητικό διαγωνισμό (τον Ράλλειο, με το ποίημα «Αναμνήσεις του Πριγκήπου»). Ακολούθησαν δημοσιεύσεις ποιημάτων του, άλλοτε στην καθαρεύουσα και άλλοτε στη δημοτική στην *Πανδώρα* και άλλα λογοτεχνικά περιοδικά, ενώ το 1862 δημοσίευσε στο Λονδίνο την ποιητική συλλογή *Στίχοι*.

Στην Αγγλία, παντρεύτηκε την Καλλιόπη Γεραλοπούλου, εμπορικής επίσης οικογενείας. Μαζί της, ταξίδεψε στην Ευρώπη μέχρι το 1875, οπότε λόγω της πανευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης, το ζευγάρι επιχείρησε να εγκατασταθεί στην Αθήνα. Τον επόμενο χρόνο, όμως, η επιδείνωση της ήδη διαταραγμένης ψυχικής υγείας της Καλλιόπης τούς ανάγκασε να επιστρέψουν στο Παρίσι. Εκεί, ο Βικέλας ασχολήθηκε ξανά με τη μετάφραση, ιδίως του Σαίξπηρ, ενώ έγραψε επίσης τον *Λουκή Λάρα*, έργο το οποίο πρωτοδημοσιεύτηκε στην *Εστία* το 1879, τον καθιέρωσε στο χώρο της νεοελληνικής λογοτεχνίας και τον ίδιο χρόνο εκδόθηκε αυτοτελώς, ενώ σύντομα μεταφράστηκε σε πολλές σλαβικές και ευρωπαϊκές γλώσσες. Έως το 1897 ταξίδευε διαρκώς από το Παρίσι προς την Αθήνα και την Κωνσταντινούπολη, και αντιστρόφως, ενώ η σύζυγός του ήταν έγκλειστη σε ψυχιατρείο στο Παρίσι. Το 1893 εξέδωσε τον τόμο *Διαλέξεις και Αναμνήσεις*, με 23 δοκίμιά του της περιόδου 1860-1893, και υπήρξε ηγετικό μέλος της επιτροπής για τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας τού 1896. Από το 1897 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και προσανατολίστηκε κυρίως προς κοινωφελή έργα, με προεξέχον την ίδρυση του «Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων», σε συνεργασία με τον Γεώργιο Δροσίνη. Το 1904, με πρωτοβουλία του Βικέλα και του συλλόγου «Παρνασσός», συνήλθε στην Αθήνα το Α΄ Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συνέδριο, με τη συμμετοχή εκπαιδευτικών και ιδρυμάτων από την Ελλάδα και την Ευρώπη. Την τελευταία περίοδο της ζωής του ασχολήθηκε με τη συγγραφή των απομνημονευμάτων του με τίτλο *Η ζωή μου. Παιδικά αναμνήσεις*, που εκδόθηκαν το 1908, χρονιά του θανάτου του. Πέθανε από καρκίνο του ήπατος στην Κηφισιά, έχοντας προλάβει να τοποθετήσει τον θεμέλιο λίθο στη Σεβαστοπούλειο Εργατική Σχολή, το τελευταίο κοινωφελές έργο που πραγματοποιήθηκε με τη μέριμνά του. Την δε πλουσιότατη βιβλιοθήκη του ο Βικέλας την κληροδότησε στον δήμο Ηρακλείου Κρήτης (πρόκειται για τη «Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη»).

Η σειρά «Αριστουργήματα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» περιλαμβάνει έργα σημαντικών συγγραφέων που ξεχώρισαν κατά τον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού· πρόκειται, δηλαδή, για αντιπροσωπευτικά έργα της παλαιότερης πεζογραφίας μας. Οι συγγραφείς τους, οι οποίοι εκφράστηκαν σε μια απλή για την εποχή τους γλώσσα, ανήκουν στις λογοτεχνικές γενιές που εμφάνισαν το έργο τους από το 1830 έως το 1880 (Α΄ Αθηναϊκή Σχολή), και από το 1880 και μετά (Γενιά του '80).

Τα κείμενα επιλέχθηκε να τυπωθούν μονοτονικά, προκειμένου να είναι η εικόνα τους φιλική προς τον σημερινό αναγνώστη.

Στην παρούσα έκδοση του Λουκή Λάρα έχει τηρηθεί απολύτως η ορθογραφία και η στίξη της τρίτης έκδοσης του βιβλίου, το 1892. Για να αποφευχθεί η σύγχυση όμοιων λέξεων, τονίζονται ορισμένες μονοσύλλαβες λέξεις, όπως, π.χ., τα αριθμητικά «έν», «είς», «έξ», ενώ μένουν άτονες οι αντίστοιχες προθέσεις· τονίζεται η αιτιατική του πληθυντικού αριθμού του αρσενικού γένους της αναφορικής αντωνυμίας, «ούς», για να διαφοροποιηθεί από το ουσιαστικό «ους» (=αυτί)· τονίζεται το αρνητικό μόριο «ού», ενώ μένει άτονη η γενική του ενικού αριθμού του αρσενικού και του ουδέτερου γένους της αναφορικής αντωνυμίας, «ου»· τονίζεται η αιτιατική του πληθυντικού αριθμού του θηλυκού γένους της αναφορικής αντωνυμίας, «άς», για να διαφοροποιηθεί από το προτροπικό «ας»· τονίζεται η ονομαστική του ενικού αριθμού των ερωτηματικών αντωνυμιών «τίς» και «τί», ενώ μένουν άτονες, αντίστοιχα, οι αναφορικές αντωνυμίες «τις» και «τι»· τονίζεται η αιτιατική του ενικού αριθμού του αρσενικού γένους της αναφορικής αντωνυμίας, «όν», για να διαφοροποιηθεί από το ουδέτερο γένος της μετοχής ενεστώτα του ρήματος «ειμί», «ον»· κ.ο.κ.

ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

15

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΙΚΕΛΑΣ

ΛΟΥΚΗΣ ΛΑΡΑΣ

πεζογραφία

Δημήτριος Βικέλας, Λουκής Λάρας

Επιμέλεια έκδοσης: *Ελένη Κεχαγιόγλου*

Καλλιτεχνική διεύθυνση: *Γιάννης Καρλόπουλος*

Γραφιστική επιμέλεια: *Εύη Καλογεροπούλου*

Σελιδοποίηση: *Όλγα Γιαννακοπούλου*

Διόρθωση: *Χρήστος Γιαμαρέλλος*

Στο εξώφυλλο: Πενήντα χρόνια φιλολογίας. «Ο Βικέλας κι' η δημοτική.

Από τας αναμνήσεις του ακαδημαϊκού Γ. Δροσίνη»,

Ελεύθερον Βήμα, 7.1.1940, σελ. 3

[Πηγή: Τμήμα Ψηφιοποίησης και Φωτογραφικό Αρχείο / ΔΟΛ]

ΠΡΩΤΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ

Δημήτριος Βικέλας, Λουκής Λάρας, περ. Εστία 1879 (σε συνέχειες).

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Δημητρίου Βικέλα, Λουκής Λάρας. Αυτοβιογραφία γέροντος Χίου, Εν Αθήναις 1879.

ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

*Δημητρίου Βικέλα, Λουκής Λάρας, Εν Αθήναις,
εκδόσεις Γεωργίου Κασδόνη 1892.*

ISBN: 978-960-503-255-5

© 2012 Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο αποτελεί προσφορά του Εκδότη, η οποία διατίθεται μέσω ειδικής εφαρμογής προς τους χρήστες ηλεκτρονικών μέσων, ήτοι ηλεκτρονικών υπολογιστών, laptops, notebooks, e-readers, ταμπλετών (π.χ. ipad), smartphones, smart TV και τυχόν άλλων μέσων που θα προκύψουν στο μέλλον. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο διάθεση του παρόντος. Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας, απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά τον Ν. 2121/93 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε βάση δεδομένων, και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ του Αλέξη Ζήρα	8
Κεφάλαιον Α΄	20
Κεφάλαιον Β΄	42
Κεφάλαιον Γ΄	64
Κεφάλαιον Δ΄	86
Κεφάλαιον Ε΄	106
Κεφάλαιον ΣΤ΄	122
Κεφάλαιον Ζ΄	140
Κεφάλαιον Η΄	158
Κεφάλαιον Θ΄	179
Κεφάλαιον Ι΄	205
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
Αντίγραφο του χειρογράφου του Λουκά Ζίφου ...	230

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

και ο προδρομικός ρεαλισμός του Λουκή Λάρα

Όσο τα όρια της Ελλάδας του 19ου αιώνα ήταν ακόμα ρευστά, λόγω των διεθνών πολιτικών συγκυριών και των συνεχών ανακατατάξεων, ιδιαίτερα στον χώρο των Βαλκανίων, αλλά και όσο ζητούμενο ήταν η εθνική της ενότητα, σύμφωνα με τις τότε επικρατούσες πολιτικές θεωρίες που προέβαλλαν την ταυτότητα κράτους και έθνους, το βασικό συνεκτικό στοιχείο των συγγραφέων της –είτε προέρχονταν από τον κυρίως κορμό της Ελλάδας, είτε προέρχονταν από την πανσπερμία των κέντρων του έξω ελληνισμού– ήταν η συνείδηση της κοινής καταγωγής και της κοινής γλώσσας.

Γεγονός είναι ότι οι πεζογράφοι και οι ποιητές που γεννήθηκαν στα τέλη του 18ου και στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα και οι οποίοι σήμερα με το έργο τους

έχουν καθιερωθεί ως σημαντικές μορφές στην Ιστορία της νεότερης λογοτεχνίας μας ανήκουν, στην πλειοψηφία τους, στον εκτός του τότε κράτους ελληνισμό, στον περιφερειακό ελληνισμό της διασποράς. Πολλοί παράγοντες συνέβαλαν στο να αναδειχθούν οι συγγραφείς αυτοί: η οικονομική ευρωστία που οφειλόταν στο διεθνές εμπόριο στο οποίο επιδίδονταν παγκοσμίως και επί πολλές δεκαετίες οι οικογένειές τους· η κοινωνική καλλιέργεια και η εκπαίδευσή τους· η γλωσσομάθεια και η συνεχής ζήτηση γνώσεων· η πρόιμη συνάφειά τους με τα Γράμματα και το κοσμοπολιτικό πνεύμα της εδραιωμένης στην Ευρώπη αστικής τάξης. Αλλά στη συγκρότησή τους, στα θέματα που διάλεξαν, ρόλο έπαιξε και ο «πατριωτικός ιδανισμός» που μεταδιδόταν από γενιά σε γενιά: η ζωντανή ακόμα παράδοση του Διαφωτισμού, που προσέβλεπε σε ένα έθνος δυναμικό και όχι υποτελές· ιδανισμός, συνδυασμένος εντούτοις άρρηκτα με τον πραγματισμό και τον εκσυγχρονισμό, σε κάθε πεδίο της δημόσιας ζωής, από τους θεσμούς έως την παιδεία αλλά και την ίδια τη γλώσσα. Δεν είναι τυχαίο ότι η επιδίωξη σύνδεσης της λογοτεχνίας με το δημοτικό τραγούδι και την «κοινώς ομιλούμενη γλώσσα» ήταν ένα

αίτημα όλων σχεδόν των συγγραφέων που προήλθαν από τον έξω ελληνισμό, από περιοχές όπως τα Επτάνησα τα οποία ενσωματώθηκαν στον κυρίως κορμό της Ελλάδας, ή από πόλεις της ευρύτερης Ανατολικής Μεσογείου στη ζωή των οποίων και στην κουλτούρα τους τον τόνο έδινε το ελληνικό στοιχείο.

Ένας τέτοιος συγγραφέας με πολυσχιδές έργο που κατ' επανάληψη είχε το ρόλο του πρεσβευτή και υπερασπιστή των ελληνικών υποθέσεων στην Ευρώπη— ήταν και ο Δημήτριος Βικέλας (Ερμούπολη Σύρου, 1835 – Κηφισιά Αττικής, 1908). Χαρακτηριστική περίπτωση εύπορου, αυτοδίδακτου λογίου που η ενασχόλησή του με τα γράμματα είχε ως στόχο την τεκμηριωμένη γνώση της εθνικής ταυτότητας, τη δημιουργία γνωσιακών υποδομών με την ενίσχυση της παιδείας, καθώς και τη σωστή ενημέρωση της ευρωπαϊκής διανόησης για τη σύγχρονη —και όχι για τη μυθοποιημένη και υπερδατική Ελλάδα—, για σαράντα και πλέον χρόνια συνέβαλε όσο λίγοι στη δημιουργία σταθερών σημείων επαφής ανάμεσα στα ελληνικά και τα ευρωπαϊκά γράμματα. Ο Βικέλας ήταν Βεροιώτικης καταγωγής, από τη μεριά του πατέρα του, με οικογενειακούς κλάδους στα Γιάννινα, στην

Ουγγαρία και στην Κωνσταντινούπολη, Πολίτικης καταγωγής από τη μεριά της μητέρας του, με επιφανέστερο από εκεί συγγενή τον αδελφό της Λέοντα Μελά (1812-1879), καθηγητή του Ποινικού Δικαίου στην Αθήνα. Οι συνεχείς μετακινήσεις του εμπόρου πατέρα του, στο Ναύπλιο, στην Κωνσταντινούπολη, στην Οδησσό και στη Σύρο, αλλά και τα κλειστά ήθη των «κατ' οίκον διδασκομένων» γόνων των πλουσίων οικογενειών, περιόρισαν πολύ τη σχολική θητεία του Βικέλα. Μόλις το 1850, και για δύο χρόνια, φοίτησε στο περίφημο συριανό Λύκειο του Χρήστου Ευαγγελίδη, όπου με τον συμμαθητή του Εμμανουήλ Ροΐδη δημιούργησαν και κυκλοφόρησαν τη χειρόγραφη εβδομαδιαία εφημερίδα Λυκείου Μέλισσα (1851). Τον ίδιο χρόνο η μετάφραση του έμμετρου δράματος του Ρακίνα Εσθήρ, το οποίο ο Βικέλας είχε ξεκινήσει να μεταφράζει στην Οδησσό, ανέβηκε σε σχολική θεατρική παράσταση και εκδόθηκε έπειτα στην Ερμούπολη.

Όμως, το 1852 οι ανάγκες της οικογενειακής επιχείρησης τον υποχρέωσαν να εγκαταλείψει το Λύκειο και να πάει να εργαστεί στο Λονδίνο ως στέλεχος του οίκου των «Αδελφών Μελά». Ταυτοχρόνως, για να

συμπληρώσει την ελλιπή του εκπαίδευση, σπούδασε Βοτανική στο Πανεπιστημιακό Κολέγιο του Λονδίνου· κυρίως όμως επιδόθηκε με μεγάλο ζήλο στην εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής, της γερμανικής και της ιταλικής γλώσσας, μεταφράζοντας συνεχώς κλασικούς: Όμηρο, Θεόκριτο, Μίλτον, Δάντη, Γκαίτε κ.ά. Από το 1855 έως το 1865 ασχολήθηκε με την ποίηση, ακολουθώντας τα τότε αρχαιοπρεπή και ιδεαλιστικά πρότυπα των Σούτσων και των Ραγκαθήδων, συμμετείχε στον Ράλλειο Ποιητικό Διαγωνισμό και δημοσίευε στο περιοδικό Πανδώρα που ήταν ο θεματοφύλακας του αθηναϊκού Ρομαντισμού. Η συλλογή του Στίχοι (1862), την οποία αργότερα αντιμετώπιζε με πολύ σκεπτικισμό, απηχεί τις πρώιμες αυτές καταβολές του.

Η στροφή του Βικέλα προς την ωριμότητα γίνεται γύρω στο 1870, την εποχή που άρχισε να ασχολείται με μελέτες για την ελληνική ιστορία και τη γλώσσα (Περί νεοελληνικής φιλολογίας, 1871· Περί βυζαντινών, 1874· Η βυζαντινή και η σύγχρονη Ελλάδα, 1893), ενώ η μακροχρόνια παραμονή του στην Αγγλία και η ανάμειξή του στα θέματα του εκεί παροικιακού ελληνισμού τού έδωσαν το έναυσμα να επιχειρήσει

έναν ευρύτερο εκπαιδευτικό προγραμματισμό, με γνώμονα την καλλιέργεια εθνικής συνείδησης στα παιδιά των Ελλήνων εμπόρων του Σίτι. Ο προγραμματισμός του ωστόσο διακόπηκε από την οικονομική κρίση που ξέσπασε το 1875, ιδίως στις χώρες της βιομηχανικής Δύσης· πήρε την απόφαση να αποσυρθεί από το εμπόριο και να εγκατασταθεί στην Ελλάδα. Τα σχέδιά του, ωστόσο, τροποποιήθηκαν και πάλι, λόγω της αρρώστια της γυναίκας του στην οποία εκδηλώθηκε ψυχασθένεια και για την οποία κρίθηκε επιβεβλημένο να παραμείνει έγκλειστη σε ψυχιατρική κλινική του Παρισιού.

Ο Βικέλας αναγκάστηκε τότε να εγκατασταθεί στη Γαλλία. Το διάστημα της εκεί παραμονής του (1877-1897), καθώς ήταν απελευθερωμένος από επαγγελματικές δουλείες, θεωρείται ως το πιο γόνιμο της ζωής του Βικέλα, τόσο από την άποψη του συγγραφικού του έργου –που έγινε ιδιαίτερα γνωστό σε διεθνή κλίμακα–, όσο και από την άποψη της κοινωφελούς δράσης του. Στο Παρίσι γνωρίστηκε με ελληνιστές όπως ο Εμίλ Λεγκράν, ο Υμπέρ Περονό, έγινε μέλος φιλελληνικών κύκλων, όπως του κύκλου της Ζυλιέτ Λαμπέρ, το κοσμικό σαλόνι της οποίας ήταν

ένα από τα κέντρα πολιτικής εξουσίας στη Γαλλία· γνωρίστηκε, επίσης, με τον ελληνομαθή μαρκήσιο ντε Σαιντ-Ιλαίρ που μετέφρασε αρκετά από τα έργα του, ενώ πρόσφερε οικονομική στήριξη σε σπουδαστές από την Ελλάδα, όπως στον Γεώργιο Βιζυηνό και στον ανιψιό του Εμμανουήλ Ροΐδη, Ανδρέα Ανδρεάδη. Το ίδιο διάστημα, εξίσου παραγωγικό ήταν και το καθαυτό λογοτεχνικό έργο του Βικέλα: έγραψε τη νουβέλα του Λουκής Λάρας, η οποία σχεδόν αμέσως δημοσιεύτηκε σε συνέχειες στο περιοδικό *Εστία* (1879)· επίσης, έγραψε και εξέδωσε στην Αθήνα (1893) τα *Διηγήματά του*, ανάμεσα στα οποία ο «Φίλιππος Μάρθας» και ο δημοφιλής «Παππα-Νάρκισσος». Το 1893, πάλι, συγκέντρωσε όλες του τις εισηγήσεις, όλα τα χρονογραφήματά του και μια ευρεία επιλογή από άρθρα του, δημοσιευμένα από το 1860 και έπειτα σε ένα τόμο υπό τον τίτλο *Διαλέξεις και Αναμνήσεις*. Το 1894, ως πρόεδρος της επιτροπής για την ανασύσταση των Ολυμπιακών Αγώνων πρωτοστάτησε στο να ληφθεί η απόφαση για την τέλεσή τους στην Ελλάδα, δύο χρόνια αργότερα. Από το 1897, μετά το θάνατο της γυναίκας του, κατοικούσε πλέον μόνιμα στην Αθήνα, όπου ασχολήθηκε

με κοινωφελή έργα. Η πιο γνωστή του δημόσια συμβολή ήταν η ίδρυση του «Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων» (1899), όπως επίσης η ίδρυση επαγγελματικών σχολών εκπαίδευσης, καθώς και η δημιουργία της Βικελαίας Βιβλιοθήκης του Ηρακλείου της Κρήτης.

Ο Λουκής Λάρας είναι ασφαλώς το σημαντικότερο λογοτεχνικό έργο του Δημητρίου Βικέλα. Πρόκειται για ένα έργο – βασισμένο στο χειρόγραφο ενός Χιώτη εμπόρου, του Λουκά Ζίφου, ο οποίος κατέφυγε στο Λονδίνο μετά τις σφαγές και τον εξανδραποδισμό των κατοίκων του νησιού από τους Τούρκους, το 1822, και ο οποίος μάλιστα έγραψε την ιστορία του ύστερα από προτροπή του ίδιου του Βικέλα– που συνδυάζει τη μαρτυρία, την ιστορική καταγραφή γεγονότων και τη μυθοπλασία. Η σπουδαιότητα του πεζού αυτού, όπως άλλωστε έχουν συμφωνήσει όλοι οι ιστορικοί της νεοελληνικής λογοτεχνίας, έγκειται κυρίως στο ότι ο Λουκής Λάρας δεν προσφέρει άλλη μία επική εξιστόρηση των παθών των Ελλήνων κατά τον πόλεμο της Εθνικής Ανεξαρτησίας του 1821. Αν και η πατριωτική διάθεση του συγγραφέα του χειρογράφου είναι

αναμφισβήτητα έντονη, απουσιάζουν τα υπερβολικά, ηρωολατρικά επεισόδια, όπως επίσης απουσιάζουν τα απολύτως φανταστικά κατορθώματα των αγωνιστών: ό,τι δηλαδή συναντούμε συνήθως σε μυθιστορήματα της μετεπαναστατικής περιόδου, γραμμένα από τους Αθηναίους ρομαντικούς, όπως τους αδελφούς Σούτσους, στο πνεύμα της λυρικής εξιδανίκευσης των φυλετικών χαρισμάτων.

Ο Λουκής Λάρας, παρόλο που είναι ενιαίο αφήγημα, δεν παύει να στηρίζεται σε δύο οπτικές: Αφενός, στην απολύτως ρεαλιστική, λιτή, μετριοπαθή και ενίοτε κριτική περιγραφή των περιπετειών του από τον ηλικιωμένο πια Λουκά Ζίφο, στον οποίο η χρονική απόσταση από τα όσα έζησε έχει ενισχύσει την απόφαση της «αντικειμενικής» περιγραφής, τη διάθεση να απεικονίσει με όση μπορεί περισσότερη ακρίβεια όσα είδε και όσα άκουσε από τους παθόντες Χιώτες. Και αφετέρου, στην εμβόλιμη οπτική του ίδιου του Βικέλα ο οποίος επιχειρεί να δώσει μεγαλύτερη ζωντάνια στη στεγνή περιγραφή του Ζίφου. Με παρεκβάσεις, που άλλωστε τις δηλώνει μέσα στην αφήγηση, θέλει να ταιριάξει την καταγραφή των γεγονότων (τα οποία –όπως αναφέρει

*στον πρόλογο της γαλλικής έκδοσης του διβλίου–
άντλησε από ιστορικές πηγές) με την εσωτερική ζωή
των προσώπων, με τη συναισθηματική, αληθοφανή
ανταπόκρισή τους απέναντι στις διώξεις, στις κατα-
στροφές και στον αφανισμό.*

Αλέξης Ζήρας

ΛΟΥΚΗΣ ΛΑΡΑΣ

Οι διαβιώσαντες εν Αγγλία ομογενείς θ' αναγνωρίσωσιν ευκόλως τον υπό το όνομα του Λουκή Λάρα υποκρυπτόμενον Χίον. Συχνάκις ήκουσα αυτόν διηγούμενον της νεότητός του τας δοκιμασίας. Περί τα τέλη του βίου του επεχειρίσθη κατά προτροπήν μου να γράψη ιδιοχείρως τας αναμνήσεις του, ότε δε προ τινών ετών απεβίωσεν, ανευρέθη μεταξύ των εγγράφων του το χειρόγραφον, υπό ταινίαν φέρουσαν το όνομά του. Εκδίδων αυτό σήμερα εύχομαι όπως αναγνωσθή παρ' άλλων μεθ' όσου εγώ ενδιαφέροντος ήκουσα τας προφορικάς του γέροντος διηγήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Κατά τας αρχάς του έτους 1821 ευρισκόμενη εις Σμύρνην. Ήμην τότε εικοσαετής σχεδόν. Προ επτά ήδη ετών ο διδάσκαλός μου, ο παππά Φλούτης, Θεός συγχωρέσει τον, είχε βεβαιώσει τον πατέρα μου ότι έμαθα πλέον όσα γράμματα αρκούν εις άνθρωπον μέλλοντα να μετέλθη το εμπόριον· ο δε πατήρ μου, είτε πεισθείς υπό των λόγων του αγαθού ιεροδιδασκάλου είτε θεωρών το σχολείον του πρακτικού βίου ως ωφελιμώτερον δι' εμέ, δεν ενέκρινε να με αφήση εις Χίον προς εξακολούθησιν των σπουδών μου, αλλά μ' επήρεν έκτοτε εις Σμύρνην, παραλαβών με κατ' αρχάς μεν ως μαθητευόμενον, μετ' ού πολύ δε ως εταίρον εις το εμπορικόν του κατάστημα.

Ο Ύψιστος εν τούτοις ηυλόγει τους κόπους μας. Το ισοζύγιον εκάστου έτους ήτο παχύτερον του προηγηθέντος, και η εμπορική μας υπόληψις εστερευούτο επί μάλλον και μάλλον εις την αγοράν της Σμύρνης. Άλλως τε –δύναμαι μετά υπερηφανείας να το είπω– απ' αρχής ο πατήρ μου είχεν αποκτήσει όνομα καλόν και υπόληψιν άκραν, διότι ήτο τιμιώτατος και ακριβεστάτος εις τας συναλλαγάς του. Οφείλω δε να προσθέσω (και δεν το λέγω διά να επαινεθώ, γνωρίζων εκ πείρας ότι ο εαυτόν επαινών ή πλανάται ή συχνάκις άλλους θέλει ν' απατήση, αλλά το λέγω ως φόρον υικής ευγνωμοσύνης) ότι την επιτυχίαν εις το στάδιον του εμπορικού μου βίου την χρεωστώ, προ παντός άλλου, εις τας αρχάς της τιμιότητος, τας οποίας από της παιδικής έτι ηλικίας μου ενέπνευσεν ο πατήρ μου.

Καθ' όσον ηύξανον τα κέρδη εξετείνετο βαθμηδόν των εργασιών μας ο κύκλος, ταυτοχρόνως δε και των βλέψεών μας ο ορίζων. Αι μετά ξένων εν Ευρώπη ανταποκριτών σχέσεις δεν εξήρκουν πλέον προς ικανοποίησιν της εμπορικής μας δραστηριότητος. Δύο ή τρεις εκ των συμπολιτών μας, νέοι Κολόμβοι του ελληνικού εμπορίου, είχαν ήδη κατ' εκείνα τα έτη στήσει εις Λονδίνον την σκηνήν των. Το τρόπαιον

εκείνων ετάραττε τον ύπνον μας, το δε παράδειγμά των υπέκαιε τους φιλοδόξους πόθους μας, όθεν εσχεδιάζετο να μεταβώ κατά το φθινόπωρον εις Αγγλίαν μεθ' ενός των εκ μητρός θείων μου. Είχα μάλιστα αρχίσει να διδάσκωμαι την Αγγλικήν υπό Άγγλου τινός ιερωμένου, είδους παππά Φλούτη, όστις βεβαίως πολλά δεν με έμαθεν. Αλλ' ίσως δεν ήτο ιδικόν του το πταίσμα. Ας μη καθάπτωμαι της μνήμης των πρώτων διδασκάλων μου!

Ο νους και του πατρός και των περί ημάς συγγενών ή φίλων και εμού αυτού ήτο αποκλειστικώς προσηλωμένος εις το έργον μας. Περί Φιλικής Εταιρίας και τεκταινομένης επαναστάσεως ουδέ το ελάχιστον εγνωρίζομεν. Συνησθανόμεθα μεν αορίστως πως και ημείς, μεθ' όλων των τότε Ελλήνων, τον προς την ελευθερίαν οργασμόν, εβλέπομεν εις Σμύρνην Ευρωπαϊούς κρατούντας υψηλά την κεφαλήν, και μετά πικρίας ενδομούχου εμακαρίζομεν τα αυτόνομα χριστιανικά έθνη, είχομεν αμυδράς τινας ιστορικές γνώσεις περί της Γαλλικής Επανάστασεως και νεφελώδεις τινάς ελπίδας εθνικής αποκαταστάσεως, στηριζόμενας κυρίως εις την εξ Άρκτου προσδοκωμένην αρωγήν, τας δ' εορτάς συνερχόμενοι εψάλλομεν και ημείς του Ρήγα

τα άσματα· αλλ' όμως δεν εφантаζόμεθα ουδαμώς ότι ευρισκόμεθα εις παραμονάς εθνικής εκρήξεως.

Διηρχόμεθα τον βίον ήσυχοι εντός του Χανίου, την μεν ημέραν εν μέσω των ποικίλων εμπορευμάτων μας, την δε νύκτα εντός του μικρού δωματίου, άνωθεν της αποθήκης όπου εκοιμώμεθα ο πατήρ μου κ' εγώ. Τας Κυριακάς ελειτουρούμεθα τακτικώς εις την Αγίαν Φωτεινήν, ενίοτε δε επεσκεπτόμεθα οικογένειάν τινα εκ των εν Σμύρνη διαβιούντων Χίων. Σπανίως, άπαξ ή δις του έτους, περί το Πάσχα ιδίως, επηγαίνομεν προς αναψυχήν εις τα παρακείμενα χωρία, και τότε αναπνέοντες αέρα καθαρόν και βλέποντες δένδρα και αγρούς ενθυμούμεθα την Χίον και τον πύργον και τον κήπον μας, και μας εφάινετο βαρύτερος τότε ο από της οικογενείας χωρισμός.

Ούτω διήρχοντο αι ημέραι και παρήρχετο ο καιρός, η δε κυρία μου σκέψις ήτο περί της μελλούσης εις Αγγλίαν αποδημίας. Τα όνειρά μου περί τούτο περιστρέφοντο, και ήσαν όνειρα υπό πάσαν έποψιν χρυσά. Αλλ' εξαίφνης και ησυχία και εργασία και σχέδια και όνειρα, τα πάντα διά μιας ανετράπησαν.

Κατά τας αρχάς Μαρτίου, μίαν νύκτα εξύπνησα έντρομος. Είχα ακούσει τουφεκισμούς αλλεπαλλήλους

εις τον ύπνον μου. Ανεκάθησα επί του στρώματος με τα ώτα προσεκτικά και τους οφθαλμούς προσηλωμένους εις το σκότος.

Ο πατήρ μου εκοιμάτο βαθέως. Μη ήτο όνειρον; Όχι! Πιφ, παφ, πάλιν και κραυγαί συγχρόνως άγριαι. Εξύπνησα τον πατέρα μου και ηκούομεν αμφότεροι.

Καθ' όλην την νύκτα εξηκολούθησαν εκ διαλειμμάτων ο κρότος και η ταραχή. Δεν ηδυνάμεθα να εικάσωμεν τι συμβαίνει. Και πώς να το μάθωμεν; Είχομεν την περιέργειαν να εξέλθωμεν, αλλ' ο φόβος ήτο ισχυρότερος και εμένομεν εντός του δωματίου.

Προς τα ξημερώματα κατέβημεν εις την πλατείαν του Χανίου, όπου εύρομεν και άλλους εκ των κατοίκων του συνηγμένους, εις την αυτήν ως ημείς απορίαν και την αυτήν ανησυχίαν.

Τα Χανιά, καθώς ίσως γνωρίζεις, αναγνώστα, είναι συνήθως ωκοδομημένα εν είδει φρουρίου. Έξωθεν τείχοι υψηλοί και στερεοί, εν τω μέσω αυλή ύπαιθρος, τετράγωνος ή επιμήκης, επί της αυλής αι θύραι και τα παράθυρα των αποθηκών και των οικημάτων, η δε συγκοινωνία μετά του έξω κόσμου διά πύλης σιδηράς κλειομένης την νύκτα.

Ότε την αυγήν ήνοιξαν οι φύλακες την πύλην, εμάθομεν ότι αφ' εσπέρας είχεν έλθει διαταγή να οπλισθώσιν οι Τούρκοι· διά τούτο οι νυκτερινοί τουφεκισμοί και οι αλαλαγμοί των. Αλλά προς τί ο εξοπλισμός; Πόθεν ο προκαλέσας το διάταγμα κίνδυνος; Τοιαύτας ερωτήσεις απηυθύνομεν προς τους έξωθεν ερχομένους, αλλ' ουδέν ακριβές επληροφορούμεθα. Είς έλεγε, στάσις των Γενιτσάρων· άλλος, πόλεμος ρωσικός· τινές εψιθύριζον, επανάστασις των χριστιανών.

Ούτω διήλθεν η ημέρα εκείνη. Ήτο Σάββατον. Ημείς δεν εξήλθομεν του Χανίου, αλλ' από της πύλης εβλέπομεν ενόπλους και αγρίους τους Τούρκους περιφερομένους εις τας οδούς.

Την επιούσαν υπήγομεν κατά το σύνηθες εις την λειτουργίαν. Κατ' εκείνην την Κυριακήν δεν επρόκειτο να ομιλήση ιεροκήρυξ, ώστε το πλήρωμα της εκκλησίας είδε μετ' απορίας τον ιερέα αναβαίνοντα επί του άμβωνος. Δεν ανέβη να μας διδάξη τον λόγον του Θεού, αλλά προς ανάγνωσιν πατριαρχικού αφορισμού.

Ηκούομεν πάντες εμβρόντητοι τον αναγινώσκοντα τας φοβεράς εκείνας κατάρας και τους φρικώδεις

εξορκισμούς. Ηκούσαμεν τα ονόματα του Σούτσου και του Υψηλάντου ως ενόχων και προδοτών. Εννοήσαμεν ότι πρόκειται περί κινημάτων επαναστατικών εν Βλαχία και περί μυστικών συνωμοσιών, και εβλέπομεν ο εἰς τον άλλον εντός της εκκλησίας, και αντηλλάσσοντο ψιθυρισμοί και ερωτήσεις και απορίες. Τι ἄρα γε εσήμαιεν η αφοριζομένη επανάστασις; οποῖα η πηγή του κινήματος; Εγνωρίζομεν μόνον ὅτι ο Υψηλάντης ἦτο μέγας και πολὺς εν Ρωσσία, και κάπως υπεθέσαμεν ὅτι ἐπρόκειτο περί ρωσικῆς τινος υποκινήσεως, ὅτι ἐγένετο προανάκρουσμά τι ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου. Ἀλλά ταῦτα πάντα διετυπούντο μόλις ως συμπερασμοί, ἀόριστοι και συγκεχυμένοι πολλῶ πλέον ἢ ὅσον δύνανται σήμερον ενταύθα να παραστήσω.

Και οι Τούρκοι ὁμως της Σμύρνης ἦσαν εις το σκότος εισέτι ως προς τα διατρέχοντα, ουδ' εἶχον ακριβῶς εννοήσει ὅτι οι ραγιάδες αφ' εαυτῶν επανέστησαν. Ενόμιζον ὅτι εκ Ρωσσίας ἐπέρχεται ο κίνδυνος. Ουχ ἦττον, ευθύς απ' αρχῆς ο φανατισμός αυτῶν ἐξηγέρθη. Επρόκειτο περί πολέμου κατ' ἀπίστων· ἄρα πας χριστιανός εχθρός, πας δε ραγιάς πρόχειρον θύμα. Ἀπό της πρώτης λοιπόν ημέρας εμαύρισε

δι' ημάς ο ορίζων και μας κατεπλάκωσε την ψυχήν η ανησυχία και ο φόβος.

Αι λέξεις αύται, ανησυχία, φόβος, συχνάκις ήδη διέφυγον τον κάλαμόν μου. Αλλά προς τί να επιδείξω γενναιότητα, την οποίαν ούτε είχομεν, ούτε ηδυνάμεθα να έχωμεν; Μη, αναγνώστα, μειδιάσης, αναλογιζόμενος ότι είμαι Χίος και αποδίδων εις φυλετικήν δήθεν ιδιοσυγκρασίαν την ατολμίαν μου. Ήθελα να σ' έβλεπα τότε εις την θέσιν μου, όσον γενναίος και αν φρονής ότι είσαι. Άοπλοι, απροστάτευτοι, ταπεινωμένοι από την δουλείαν, εκτεθειμένοι εις του πρώτου εξηγριωμένου Τούρκου την οργήν ή και την μάχαιραν, άνευ της ελαχίστης ελπίδος τού να τύχωμέν ποτε δικαιοσύνην ή καν εκδίκησιν, πώς ήτο δυνατόν ημείς, οι ταπεινοί έμποροι του Χανίου της Σμύρνης, να έχωμεν γενναιότητα; Υπομονήν μόνον είχομεν, μας εχρειάζετο δε υπομονή πολλή, διότι η ζωή μας έκτοτε ήτο διαρκής αγωνία και μακρόν μαρτύριον. Αλλ' έχει και η υπομονή τα όριά της. Ενίοτε εξαντλείται και την διαδέχεται τότε είτε η απόγνωσις είτε η απελπισία εκείνη η άγουσα εις τον ηρωισμόν. Πολλά ηρωισμού παραδείγματα και κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν και εις την γενικήν των ανθρώπων Ιστορίαν,

την γραπτήν και την άγραφον, είναι ίσως απελπισίας τοιαύτης παραγόμενα. Εμέ ο Θεός μ' εφύλαξεν από την απόγνωσιν, η δε φύσις δεν με προητοίμασε διά την απελπισίαν του ηρωισμού. Αλλ' όμως ποτέ δεν μου εξηντλήθη η υπομονή και η ελπίς, και πολλάκις εδόξασα επί τούτω τον Ύψιστον.

Ολίγας ημέρας μετά την Κυριακήν εκείνην του αφορισμού, υπήγα μίαν πρωίαν εις το Χάνι των Εβραίων, προς σύναξιν χρημάτων. Είχα εισπράξει ποσόν τι και έθετα εντός του κόλπου μου τον περιέχοντα τα συναχθέντα σάκκον, ότε ακούω αίφνης κραυγάς και ποδοβολητόν, και βλέπω χείμαρρον χριστιανών και Εβραίων φευγόντων δρομαίως προς ημάς. Πριν ή ο Εβραίος μου προφθάση να κλείση την θύραν, η σκοτεινή αποθήκη είχε πληρωθή υπό εντρόμων ομοθρήσκων του.

Αι διακεκομμένα φράσεις, τας οποίας εψιθύριζον εις την ισπανικήν διάλεκτόν των, δεν μ' εφώτισαν ούτε με καθησύχασαν· δεν εγνώριζον και αυτοί τι συνέβη και διατί έφευγον.

Αφού ο θόρυβος εκόπασε και επανήλθεν έξω η ησυχία, ηνοιξάμεν μετά προσοχής την θύραν. Βαθμηδόν και αι λοιπαί αποθήκαι ηνοιγοντο, οι δε εντός

αυτών καταφυγόντες εξήρχοντο ενθαρρυνθέντες, και από στόματος εις στόμα εγνώσθη επί τέλους η αληθής του τρόμου εκείνου αιτία.

Κάμηλος φέρουσα φορτίον βάμβακος ωλίσθησεν εις την στενήν της αγοράς οδόν και πίπτουσα έθραυσεν ενός εργαστηρίου την θύραν. Ο κρότος της κρημισθείσης θύρας, αι κραυγαί των αγωγιατών και των εντός του εργαστηρίου Εβραίων, η συρροή περί την πεσούσαν κάμηλον, ταύτα πάντα εξελήφθησαν εν ακαρεί ως αρχή οχλαγωγίας και επήλθε παραζάλη γενική και φυγή και τρόμος.

Όταν υπάρχη η απαιτούμενη δόσις ψυχολογικής προδιαθέσεως, δεν απαιτείται πολύ προς διάδοσιν πανικού φόβου. Ατυχώς δε υπήρχε λόγος ισχυρός προς ύπαρξιν τοιαύτης προδιαθέσεως. Διότι των Τούρκων ο ερεθισμός οσημέραι ηύξανεν, ήσαν δε γνωσταί αι εις την συνοικίαν των συναθροίσεις και είχαν ακουσθή απειλαί προσεχούς επιθέσεως. Αλλ' εγώ ουδέν εισέτι περί τούτων εγνώριζα, ουδέ προέβλεπα νέας κατά την ημέραν εκείνην συγκινήσεις.

Απεχαιρέτησα λοιπόν τους Εβραίους, edίπλωσα επί του στήθους το φόρεμα προς πλειοτέραν προφύλαξιν του εντός του κόλπου μου σάκκου, και εκίνησα

διά να επιστρέψω εις τα ίδια. Αλλά μόλις εισέβην εις την κεντρικήν της αγοράς οδόν, ακούω κραυγὰς εκ νέου και αλαλαγμούς, και πριν έτι λάβω τον καιρόν ν' αποσυρθώ ή προφυλαχθώ, ευρίσκομαι εντός σμήνους Τούρκων τρεχόντων με τα ξίφη εις χείρας γυμνάς. Πώς δεν με κατεπάτησαν, πώς δεν μ' εφόνευσαν, δεν δύναμαι και τώρα εισέτι να εννοήσω.

Το ρεύμα με παρέσυρε. Έτρεχα κ' εγώ μετ' αυτών. Έρπαζα εδώ κ' εκεί λακτίσματα και γρονθοκοπήματα, αλλ' έτρεχα, έτρεχα κατάτρομος, μη γνωρίζων ούτε πού πηγαίνω, ούτε τί θ' απογίνω, αλλ' ουδέ σκεπτόμενος περί τούτου. Έτο ως όνειρον, αλλ' όνειρον φρικτόν. Εγνώριζα κάλλιστα τας οδούς της Σμύρνης, αλλ' οποίας οδούς διηροχόμεν δεν έβλεπα, ουδέ τώρα ενθυμούμαι.

Ενθυμούμαι μόνον ότι εις μίαν του δρόμου στροφήν είδα του Χανίου μας την θύραν αντικρύ μου και την ανεγνώρισα. Έτο ημίκλειστος. Δεν γνωρίζω πώς ευρέθην εντός του Χανίου, εις το δωμάτιόν μου, πλησίον του πατρός μου. Όλα ταύτα έμειναν συγκεχυμένα εις την μνήμην μου.

Ενθυμούμαι ότι ευρέθην κείμενος επί του στρώματος, ύπτιος, ασθμαίνων· και, άνωθέν μου, κλίνων

την κεφαλήν ο πατήρ μου μ' ερράντιζε με ύδωρ ψυχρόν.

Ενθυμούμαι ότι ησθάνθην βάρος επί του στήθους πολύ, και τότε μόνον συλλογισθείς τον σάκκον έφερα την χείρα εις τον κόλπον μου και τον εσήκωσα από το στήθος.

Ενθυμούμαι το μειδίαμα του πατρός μου, ότε τω παρέδωκα τον σάκκον. Το μειδίαμα εκείνο το υπέλαβα τότε ως έκφρασιν ευχαριστήσεως διά των χρημάτων την διάσωσιν. Αλλ' αφού απέκτησα κ' εγώ τέκνα, τότε μόνον εννόησα την αληθή του σημασίαν.

– Τι με μέλει τώρα περί χρημάτων; διά σε, υιέ μου, με μέλει!

Ιδού του πατρικού εκείνου μειδιάματος η έννοια. Με ηγάπα ο πατήρ μου· με ηγάπα περιπαθώς. Ποτέ δεν μου το απέδειξε δι' εκχύσεων ή επιδείξεων τρυφερότητος. Μόνον αφού απέθανε και δεν τον είχα πλησίον μου, και ανεπόλουν τας περιπετείας και τα ελάχιστα περιστατικά της πολυετούς συμβιώσεώς μας, τότε μόνον εννόησα και εξετίμησα ακριβώς τον βαθμόν της προς εμέ στοργής του. Διατί τούτο; Άρα γε διότι απαιτείται να απολέσωμέν τι, όπως αισθανθώμεν την αξίαν του όλην; Ή μη διότι αι συμφοραί

και τα δεινοπαθήματα μου ήνοιξαν βραδύτερον τον νουν και μου επλάτυναν την καρδίαν;

Πού εν τούτοις οι Τούρκοι εκείνοι έτρεχον; Κατόπιν το έμαθα. Διηυθύνοντο προς την συνοικίαν των Φράγκων με κακούς κατά των εκεί κατοικούντων σκοπούς. Ευτυχώς ο Πασάς προλαβών ίσχυσε να τους κατευνάση και ουδέν απευκτέον συνέβη την ημέραν εκείνην. Δεν είχεν εισέτι επέλθει της αληθούς τρομοκρατίας η αρχή. Και όμως η οχλαγωγία εκείνη, η πρώτη Τούρκων ενόπλων κατά χριστιανών διαδήλωσις, η πρώτη μου πραγματικού κινδύνου συναίσθησις, έμεινεν εγκεχαραγμένη εις την μνήμην μου, ζωηρότερον ίσως των όσων μετέπειτα είδα και έπαθα.

Από της ημέρας εκείνης οι Τούρκοι εγένοντο επιθετικώτεροι. Αίμα εισέτι δεν εχύνετο, αλλ' αι ύβρεις, αι απειλαί, τα βλοσυρά βλέμματα, η επίδειξις των όπλων, ήσαν προοίμια επίφοβα της επερχομένης καταιγίδος. Διότι τα πράγματα εδεινούντο, και εξηπλούτο η Επανάστασις. Εις πάσαν δε κραυγήν ελευθερίας των Ελλήνων ανταπεκρίνετο νέα του τουρκικού φανατισμού έκρηξις, μέχρις ου επί τέλους έλειψε πας φραγμός και αφηνίασαν ως

μαινόμενοι οι Τούρκοι, και έσφαξαν και ελεηλάτησαν και ηνδραπόδισαν.

Αι ειδήσεις δεν ήρχοντο μέχρις ημών ούτε τακτικώς ούτε ακριβώς, αλλ' έφθανεν όπως δήποτε έως των μυχών του Χανίου μας η αντήχησις των πρώτων εκείνων της εθνεγερσίας σεισμών. Ούτως εμανθάνομεν τα εν Βλαχία συμβαίνοντα, ούτως ηκούσαμεν μίαν ημέραν ότι ο Μωρέας εσηκώθη, ότι ο αρχιεπίσκοπος Πατρών και οι προεστώτες της Πελοποννήσου ετέθησαν επί κεφαλής του κινήματος – συγχρόνως δε ήλθεν η φήμη ότι η Ύδρα και αι Σπέτσαι επανέστησαν.

Ότε, ανατρέχων διά της μνήμης εις το ένδοξον εκείνο παρελθόν, συλλογίζομαι τα καθέκαστα, και αναλύων τας τότε εντυπώσεις μου εξετάζω αυτάς ως αντανάκλασιν, ούτως ειπείν, της κοινής τότε γνώμης, καταλήγω συχνάκις εις το συμπέρασμα ότι η ευθύς απ' αρχής του αγώνος συμμετοχή των ναυτικών μας νήσων εις το εθνικόν κίνημα συνετέλεσε, πλειότερον ίσως αφ' όσον πολλοί την σήμερον δύνανται να εννοήσωσιν, εις την στερέωσιν και την διάδοσιν της Επαναστάσεως. Δεν λέγω τούτο διά την μεγίστην υλικήν βοήθειαν, την οποίαν τα ελληνικά πλοία

παρέσχον εις το έθνος, ούτε διά τα λαμπρά κατορθώματα, διά των οποίων περιεβλήθη νέον στέφανον αμαράντου δόξης το ελληνικόν όνομα. Όχι ταύτα είδομεν και τα εννοήσαμεν κατόπιν. Αλλ' ευθύς απ' αρχής, ότε ημείς οι ζώντες μακράν του κρατήρος της εθνικής εκρήξεως ηκούσαμεν ότι οι Υδραίοι και οι Σπετσιώται και οι Ψαριανοί ανεπέτασαν την σημαίαν της ελευθερίας, συνησθάνθημεν ζωηρότερον περί τίνος επρόκειτο.

Οι πλοίαρχοι της Ύδρας και των Σπετσών και των Ψαρών εξεπροσώπευσαν, δι' ορατού τρόπον τινά και συγκεκριμένου στοιχείου, τον γενικόν, τον πανελληνιον χαρακτήρα της Επαναστάσεως. Διότι πολλοί εξ αυτών ήσαν γνώριμοι, πολλοί εθεωρούντο ως φίλοι, τα ονόματα και τα πρόσωπά των ήσαν γνωστά εις όλους τους λιμένας, εις πάσας τας αγοράς, όπου υπήρχον Έλληνες. Όστε, ότε ηκούσαμεν ότι οι άνδρες εκείνοι, οι γνώριμοι, οι φίλοι μας, αγωνίζονται υπέρ Πίστεως και Πατρίδος και ωρκίσθησαν ή να ελευθερωθώσιν ή να αποθάνωσιν, ηλεκτρίσθημεν όλοι πολύ περισσότερο ή ότε εμάθομεν του Υψηλάντου το κίνημα ή και αυτής της Πελοποννήσου την εξέγερσιν.